

A darab előtt álló felirat (*Declamatio*) az iskolai színjátékok kiadott forrásaiban gyakran előfordul. A szó bármiféle előadást jelenthet, iskolai vizsgafeladat elmondását; egyszerű, egyszemélyes köszöntőt és dialógust; eljátszott eklogát; de az ismertetett darab esetében 12 jelenetből álló zenés színjátékot is. Érdemben csak akkor mondhatunk véleményt a declamatio (és a hozzá hasonló szavak) jelentéséről, ha annak szövegével, vagy a pusztá elnevezésen kívül más adattal is rendelkezünk. Esetünkben egy zenés-táncos, barokk reprezentációs színjáték előtti felirat, annak mintegy a címe.

Az esztergom-várhegyi építkezések Barkóczy primás rövidesen bekövetkezett halála miatt sajnálatos módon abbamaradtak, az érsekség, a káptalan és a szeminárium visszatérése Esztergomba ekkor megghiúsult. A költözésre csak Rudnay Sándor primás idején került sor, 1820-ban, új székesegyház pedig csak a 19. század közepén épült.

Lázár Sarolta

Az esztergomi Szent Lőrinc templom feltárása

2005 folyamán a Széchenyi tér felújítását megelőzően a Szent Lőrinc templom térburkolat alá eső maradványainak hitelesítő ásátását végeztük el a tervezett bemutatás reményében.

A templom maradványai először 1882-ben kerültek elő a volt Kereskedelmi és Iparbank (Széchenyi tér 26.) építése során.¹⁹ 1892-ben a Széchenyi tér csatornázási munkálatai alkalmával a templom falait ismét megtalálták. Ezúttal Récsei Viktornak alkalmá nyílt a gótikus templom főszentélyének, a főhajónak és a déli mellékhajó keleti felének, továbbá a szentély északi oldalához csatlakozó építmény részletének és a kerítőfal egy szakaszának falkövető feltárására. A nagy érdeklődést kiváltó kutatómunka példásan gyors közlésére is sor került.²⁰

¹⁹ MRT 5 1979 140. (8/3j. lh.) – HORVÁTH István - H. KELEMEN Márta - TORMA István, *Magyarország régészeti topográfiája* 5. kötet Esztergom és a dorogi járás (Budapest 1979) 455. A továbbiakban: MRT 5 1979.

²⁰ RÉCSEY Viktor, „Az esztergomi Szent-Lőrincz-templom maradványai”, *Archaeológiai Értesítő* (1893) 47-60. Önállóan, bővített különnyomatként: RÉCSEY Viktor, *Az esztergomi Sz. Lőrincz-templom maradványai* (Esztergom 1893) 50. A továbbiakban: RÉCSEY Esztergom 1893. Közli: MRT 5 1979 140-142.

1895-ben a templom körüli temető északi részén sírokat bolygattak meg, 1898-ban a Lőrinc utcai bérház alapozása során megtalálták a templom északi mellékhajóját is, azonban az elkészült felmérés ismeretlen a kutatás számára. Az 1900-as évek elején a templomhoz köthető kőfaragványok, illetve a temető északi kiterjedését jelző sírok kerültek elő.²¹ A templomot Récsei Viktor a királyi város Szent Lőrincről elnevezett plébániatemplomával azonosította.²²

A templom kutatástörténetét és a rá vonatkozó okleveles adatok értelmezésének pontosítását Horváth István végezte el összefoglaló régészeti topográfiai munkájában. A templom első említése 1202-ből való. Az oklevélből megtudjuk a templom pontos helyét, továbbá azt, hogy az addig a királyi udvarnokok plébániatemploma volt, akiket Imre király ez alkalommal az esztergomi káptalan fennhatósága alá rendelt. A későbbiekben a volt királyi udvarnokok földjét Szent Lőrinc kerületként vagy Szent Lőrinc plébánia területeként említették a források. Az 1543. évi török ostromot még átvészelte a templom, végső pusztulására 1595-ben került sor.²³

Ugyancsak Horváth Istvánnak adatott meg, hogy 1986-ban csatornaépítés során leletmentő ásatást végezzen a Széchenyi tér 26. sz. ház kapualjában, mely alkalommal a Szt. Lőrinc templom délnyugati sarkán álló diagonális támpillér és a nyugati homlokzati fal részletének feltárásával sikerült a templom hossz méretét megállapítania.²⁴

Vukov Konstantin az Esztergom Évlapjai 1988. évi kötetében egy, még 1984-ben elkészített rombemutatói tervét tette közzé. A szöveges részben azonban a szükséges hitelesítő ásatás elvégzése után már inkább a burkolatban való megjelenítést részesítette előnyben. Ehhez 1986-ban a kitzúzési helyszínrajzot is elkészítette a Récsei által közölt méretezett felmérési rajz alapján.²⁵

Napjainkban Zsembery Ákos foglalkozott ismét a Széchenyi tér tervezett felújítása kapcsán a Szt. Lőrinc templom esetleges bemutatási lehetőségével, melyhez szintén szükségszerűnek tartotta az újabb hitelesítő feltárást. Egyúttal az eddig rendelkezésre álló felmérési adatok alapján elkészítette a templom elvi alaprajzi rekonstrukcióját is.²⁶ Összegezve megállapíthatjuk, hogy alapvető ismeretanyagunk a Szent Lőrinc plébániatemplomról Récsei Viktor feltárásán és Horváth István kutatómunkáján alapul.

²¹ MRT 5 1979 140-142.

²² RÉCSEY Esztergom 1893 9-21. Történeti rész.

²³ MRT 5 1979 140-142.

²⁴ HORVÁTH István, „Esztergom - Széchenyi tér 26.,” *Régészeti Füzetek* Ser. I. No. 40. (1987). Az 1986. év régészeti kutatásai (Budapest 1988) 97.

²⁵ VUKOV Konstantin, „Tíz lap Esztergom műemlékvédelmi munkáiból”, *Esztergom Évlapjai* (1988) 203-223.

²⁶ ZSEMBERY Ákos, „Az esztergomi középkori Szent Lőrinc-templom kutatása és műemléki bemutatásának lehetőségei”, *Építés-Építészettudomány* 33 (1-2) (Budapest 2005) 83-109.

Récsei Viktor egy keletelt, a nyolcszög három oldalával záródó szentélyű, háromhajós, támpillérekkel ellátott, 14. századi templom maradványait tárta fel. A főszentélyben előkerült az oltáralapozás és a vörös márvány padlóburkolat, a hajó és a szentély találkozásánál a diadalív, illetve a mellékhajó egyik gótikus félpillérének faragott kődobja. A déli mellékhajó oltárlépcsője előtt feldúlt téglasírt találtak. A déli főfalon a templom déli bejáratának maradványait tárták fel. A templom belsejében bolygatott sírokat leltek, a szentély alatt az előző, román kori templom patkó alakú apszisalapozására bukkantak. A szentélyhez észak felől csatlakozó támpilléres helyiség – valószínűleg a sekrestye – keleti oldalán feltehetőleg lépcsőház maradványait dokumentálták. A feltáráson előkerült leletek – eltekintve néhány fontosabb kőfaragványtól és épebb tárgytól – javarészt elkallódtak vagy már beazonosíthatatlanok.²⁷ 2005. évi ásatásunk során nyilvánvalóvá vált, hogy a régi szennyvízcsatorna nyomvonalán létesített új csatornán kívül annak becsatlakozásai, a víz-, gáz- és telefonvezetékek tovább károsították a templom maradványait.

Feltárhattuk a nyolcszög három oldalával záródó gótikus szentély felmenő- és alapfal szakaszait a déli és középső támpillérekkel, a déli mellékhajó keleti szakaszát, benne az oltáralapozást és az előtte lévő téglasírt. Mindezek felmérését pontosíthattuk. A gótikus templom különböző minőségű helyi homokkőből épült. A templom pusztulási rétegében, főként a főszentély mögött festett ablaküveg töredékeket, ablakmű- és ablakosztó sudár töredékeket, továbbá boltozati bordák orrtag-töredékeit találtuk.

A román kori templom patkó alakú szentélye alapfalának részletét bontottuk ki újra, illetve a gótikus templom főhajójának déli faláról sikerült megállapítani, hogy annak alapozása a román kori hajó déli falával azonos. Az utolsó kvádersorig visszabontott falat használták fel a gótikus templom pillérei alapjaként az 1300-as évek elején. A gótikus templom falában az előző templomszentély felmenő fala ívelt kváderköveit és vörösmárvány burkolóköveit dokumentáltuk.

A főszentély mögötti területen a kerítőfal újabb szakaszát tártuk fel, melyről megállapítottuk, hogy még az Árpád-korban épült, s a későbbiekben megmagasították. Meglepő, hogy 2006 folyamán a templom déli oldala mellett egyik új közműcsatorna árkában sem került elő a kerítőfal déli szakaszának maradványa. A 2005-ben feltárt falmaradványok felmérését Zsembery Ákos és Borosházi Tamás végezték el.

A rendelkezésünkre álló területen – a főszentélyben és annak külső, keleti oldalán, a déli mellékhajóban és annak keleti és déli fala mellett – 240, erősen bolygatott temetkezést tártunk fel a 11. századtól a 17. századig. A temetés időpontját tekintve a legfiatalabb sírok a templom pusztulási rétegében feküdtek.

²⁷ RÉCSEY Esztergom 1983 21-36. Régészeti rész; MRT 5 1979 140-142.

A legkorábbi sírok gödreit részben a sárga altalajba ásták, sírfoltokat igazán csak itt figyelhattunk meg. A temető keleti része alatt kelta település gödreit találtuk. Néhány csontvázat a román kori apszisalapozás vágott el, az Árpád-kori és a középkori sírok iránya a templomhoz igazodott, ez a rend a felsőbb rétegekben fellazult. Az eltemetettek között többeket csak halotti lepelbe burkoltak, később a koporsós temetkezés vált jellemzővé. A temetőben egy kőkeretes sírt is találtunk. A halotti obulus adása a 11-12. század folyamán szokásban volt, I. András denára a legkorábbi sírba tett pénz a temetőben. A legelső sírokban sima és S-végű ezüst hajkarikákat, gyűrűt, gyöngyöket, a középkori sírokban ruhakapcsokat, gyűrűket, övcsatokat és pártamaradványokat találtunk a csontvázak mellett.

A templom maradványai bemutatásának több változata merült fel a feltárás folyamatában, végül a burkolatban való jelzés bizonyult a legmegfelelőbbnek, mely Fazakas Gábor elképzelései alapján valósult meg. Reményeink szerint a helyszínen egy értelmezett alaprajz és rövid tájékoztató szöveg is őrizni fogja a Szent Lőrinc templom emlékét.

Sír az Árpád-kori temetőből